

Большакова А.М.

*доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри соціальної психології
Харківська державна академія культури*

СПРИЙНЯТТЯ СЕБЕ ЯК ПРОФЕСІОНАЛА ТА СКЛАДНИКИ ОСОБИСТІСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТУДЕНТІВ

Підготовка високопрофесійного, конкурентноспроможного фахівця, здатного не тільки ефективно вирішувати свої професійні завдання, але й прагнути до неперервного особистісного та професійного зростання, є найважливішим стратегічним завданням навчального процесу у сучасному навчальному закладі. З цієї точки зору важливим є не тільки надання студентам необхідної суми спеціальних знань, умінь та навичок – значної уваги потребує розвиток певних внутрішньоособистісних якостей, які мають виступати фактором особистісних спрямувань студентів на оволодіння професією, їх прагнення до успішної професійної самореалізації, формування адекватних уявлень щодо власного професійного майбутнього, позитивної суб'єктивної оцінки успішності професійного становлення в усіх його аспектах.

Психічний феномен, що поєднує у собі сукупність самосприйняття та самоставлень у професійній сфері, суб'єктивний образ успішності професійного становлення у свідомості майбутнього фахівця або вже досвідченого професіонала, отримав назву професійної затребуваності.

Професійну затребуваність визначають як «багаторівневу, ієрархічно побудовану, пов'язану із іншими психологічними утвореннями (активність, смисл, цінність, зовнішнє середовище, спілкування, професійна діяльність та ін.) метасистему суб'єктивних ставлень особистості до себе як до «значущого для інших» професіонала» [2, с. 45]. При цьому затребуваною, значущою для інших вважається особистість, що оцінює себе як необхідну, корисну, цінну.

Виділено такі компоненти професійної затребуваності:

- ставлення до себе як до професіонала, який успішно реалізується;

- відчуття приналежності до професійного співтовариства – сприйняття себе як представника чітко диференційованої соціальної групи, визначеної за фаховою приналежністю;
- переживання професійної затребуваності – позитивна оцінка власного професійного «Я», наявних знань, умінь та навичок, досягнутих та майбутніх результатів діяльності;
- ставлення до себе як до компетентного професіонала – переконання у досить високому рівні професійної майстерності;
- ставлення до себе як до авторитетного професіонала – впевненість у повазі оточуючих до актуальних та потенційних професійних досягнень;
- висока оцінка власних досягнень у професійній діяльності;
- переконання у позитивному ставленні оточуючих до себе як до професіонала та позитивна самооцінка.

Особливого значення феномен професійної затребуваності у самосвідомості студента набуває в силу того, що самосприйняття успішності професійного становлення у майбутньому часто набуває характеристик «феномену, що самосправджується» – ситуації, коли людина несвідомо реалізує власні прогнози, незалежно від їх оптимістичності.

Доречно припустити, що професійна затребуваність як суб'єктивний образ успішності професійного становлення, який формується у свідомості студента, визначається повнотою розкриття та використання його особистісного потенціалу у процесі навчання у ВНЗ.

Грунтовне вивчення особистісного потенціалу як інтегральної характеристики особистісної зрілості та основи самодетермінації людини здійснено колективом науковців за керівництвом Д. Леонтьєва [1]. До структури особистісного потенціалу віднесено [1]: смисложиттєві орієнтації, каузальні орієнтації, життестійкість, толерантність до невизначеності, особливості контролю за дією, особистісний динамізм, самоорганізацію діяльності, часові перспективи, оптимістичність мислення. У розробці цього напрямку отримано значні наукові дані, але досі невирішеною залишається проблема вивчення взаємозв'язку особистісного потенціалу студента з особливостями суб'єктивного сприйняття власної професійної затребуваності як передумови успішності їх становлення як майбутніх фахівців.

Діагностику особливостей самосприйняття та самоставлення студентів у професійній сфері було проведено за допомогою опитувальника «Професійна затребуваність особистості» (О. Харитонova, Б. Ясько) [2].

За допомогою відповідних методик було досліджено такі базові складові особистісного потенціалу: смисложиттєві орієнтації (тест СЖО Д. Леонтьєва), рівень суб'єктивного контролю (опитувальник РСК Є. Бажина), життєстійкість (тест життєстійкості С. Мадді в адаптації Д. Леонтьєва), толерантність до невизначеності (опитувальник С. Баднера в адаптації Г. Солдатової).

Отримані результати показали наявність взаємозв'язку особливостей сприйняття студентами успішності свого професійного становлення (професійної затребуваності) та складових особистісного потенціалу.

Наявність такого взаємозв'язку дозволяє дійти висновку, що студентам із високим рівнем актуалізації особистісного потенціалу притаманне позитивне сприйняття процесу та поточних результатів власного професійного становлення. Отже, їм притаманні такі риси:

- висока оцінка актуальної та майбутньої професійної самореалізації;
- задоволення поточним та майбутнім професійним соціальним статусом та авторитетом;
- переконаність у наявності перспектив працевлаштування;
- висока оцінка професійної компетентності та перспектив досягнення успіху в трудовій діяльності.

Щодо особистісного потенціалу студентів, які позитивно сприймають процес та результати свого професійного становлення, то для нього властиві такі характеристики:

- інтернальний локус контролю – високий рівень відповідальності за власне життя, прагнення до опори на внутрішні критерії при прийнятті важливих життєвих рішень та винесенні оцінок;
- життєстійкість – впевненість у тому, що все, що відбувається, сприяє розвитку за рахунок набуття досвіду; впевненість у необхідності активної участі у життєвих подіях; здатність приймати виклик складних ситуацій;
- високий рівень осмисленості життя – переживання наявності у житті смислу як інтегральний показник психічного благополуччя; задоволеність процесом життя та результатами самореалізації у минулому; наявність чітких цілей на майбутнє та готовність до активності з їх реалізації;
- толерантність до невизначеності – позитивне ставлення до нової неочікуваної інформації; витривалість щодо дії складних, неконтрольованих обставин; здатність ефективно діяти у нетипових обставинах та комфортно почуватися у непередбачуваних ситуаціях.

Таким чином, отримані у дослідженні результати дозволяють дійти висновку, що наявність високого рівня розвитку особистісних якостей, які є складовими особистісного потенціалу студентів, є передумовою формування в їх свідомості позитивного образу власної професійної затребуваності як передумови успішності професійного становлення.

Перспективи подальших досліджень мають полягати у вивченні причинно-наслідкових зв'язків між рівнем розвитку різних складових особистісного потенціалу студентів та становленням системи самосприйняття, самооцінки та самоствавлення у професійній сфері.

Література

1. Леонтьев Д.А. Личностное в личности : личностный потенциал как основа самодетерминации / Д.А. Леонтьев // Ученые записки каф. общей психологии МГУ им. М.В. Ломоносова. Вып. 1. – М. : Смысл, 2002. – С. 56–65.
2. Харитонов Е.В. Опросник «Профессиональная востребованность личности» (ПВЛ) / Е.В. Харитонов, Б.Л. Ясько // Практична психологія та соціальна робота. – 2010. – № 7. – С. 45–57.

Галієва О.М.

старший викладач кафедри спеціальної освіти

Комунальний вищий навчальний заклад «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ СИТУАТИВНОЇ ТРИВОЖНОСТІ СТУДЕНТІВ

Накопичені у вітчизняній психології дані дозволяють розглядати розвиток емоційної сфери у контексті процесу формування особистості. У працях Л.І. Божович, Л.С. Виготського, О.В. Запорожця, І.С. Кона, Г.М. Бреслава прослідковуються глибокі взаємозв'язки між проявом особистісних новоутворень та особливостями емоційної сфери.

Джерела емоційного розвитку бачаться в «усвідомленій діяльності суб'єкта, в якій він реалізує власні відношення зі світом та під впливом якої